

Крилова І. Г., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки підприємств, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

ORCID: 0000-0002-1392-2915
e-mail: krylovaIG@mnau.edu.ua

Гураль Ю. І., здобувач вищої освіти, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

Експортні можливості України в зерновиробництві

Анотація. У даній статті розглянута міжнародна торгівля за своїми масштабами й функціями в загальному комплексі міжнародних економічних відносин. Досліджено входження господарств України в систему світових господарських відносин та експортні можливості України в зерновиробництві. Встановлено, що виробництво, переробка й експорт зерна в Україні дають суттєві грошові надходження до бюджету і є важливими сферами працевлаштування населення країни. Крім того, зернова галузь країни має суттєвий потенціал розвитку, пов'язаний, перш за все, з наявністю багатих земельних ресурсів і достатньої кількості кваліфікованої робочої сили, тому постає необхідність визначення засад, на яких має розвиватися експортний потенціал України. У статті проаналізовано сучасні тенденції розвитку зерновиробництва в Україні та його конкурентоспроможність на світовому ринку, визначено експортні можливості України. Встановлено основні проблеми, що знижують конкурентоспроможність галузі з позицій експортних можливостей: недостатній розвиток інфраструктури, відставання переробної промисловості тощо.

Ключові слова: зерновиробництво; експорт; конкурентоспроможність; ефективність; спеціалізація; євроінтеграція; сільськогосподарські підприємства; ринок; експортний потенціал.

Krylova I., PhD (Economics), Associate Professor, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, Ukraine

Hural Y., Master of the Faculty of Management, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, Ukraine

Exporting Capacity of Ukraine in Grain Production Sector

Abstract. Introduction. International trade remains extremely important in the overall complex of International Economic Relations. The grain sector is the main part of the agro-industrial complex of Ukraine. Its effectiveness has a strong influence on the welfare of the population and guarantees the national food security and export opportunities of the country. The new technologies and seed varieties usage has made it possible to reach a qualitatively new level of yield and to increase grain exports in recent years. The production of grain in Ukraine is one of the most important sources of the state wealth. Cereal crops are always the dominant culture in the world agricultural sphere as well as grain which still remains the most important and strategic agricultural product.

Purpose. Nowadays it is about 25% of all foreign currency from the export which is generated by agricultural enterprises of Ukraine. This share has doubled from 13.3% to 25.9% over the past ten years. The North Africa and the Middle East remain the main markets for Ukrainian grain; Ukraine is one of the largest producers of grain in Europe, gathering 35.0-60 million tons per year. Odessa, Chernihiv, Vinnitsa, and Kharkov regions are the obvious leaders in the production of grain where the volume of cereals is more than 6% in total production. All regions export more than 50% of produced grain. It should be noted that the highest average selling price of 1 ton of grain in 2017 was recorded in Mykolayiv region (4015.1 UAH), which exceeds the average prices in Ukraine by 6%. Production, processing and export of grain in Ukraine give substantial cash incomes to the budget and are the important spheres for the employment of the population in the country. In addition, the grain industry in the country has a significant potential for development, first of all due to the availability of rich land resources and a sufficient number of skilled employees.

Results. Nowadays the potential of the grain industry of Ukraine is estimated at level of 80-100 million tons of annual grain production. Ukraine has a real potential to improve its position in grain exports in the world market and make a significant contribution to overcoming the global food crisis. In order to ensure the competitiveness of grain production in the world market, it is necessary to carry out the sets of the organizational and economic measures, which should be provided on the following levels: managerial, production, marketing.

Conclusions. As the efficiency of the exports formation determines the competitiveness of the national economy in the international stage, the following limiting factors should be highlighted: low level of innovation activity (Ukraine has given in the ranking from the 63rd to the 143rd not only to developed countries, but also to some countries which are still developing in 2017 in the world ranking on the global index of innovation); the high level of shadow economy (42% of GDP).

In general we consider that Ukraine is one of the world's leading exporters of grain products; the grain industry is quite competitive in the world market and has promising export opportunities.

Keywords: grain production; export; competitiveness efficiency; specialization; euro integration; agricultural enterprises; market; export potential.

JEL Classification: D41, Q12, Q17, F40

Постановка проблеми. Найважливішою складовою агропромислового комплексу України є зернова галузь. Від її ефективності залежить добробут населення, гарантування національної продовольчої безпеки, експортні можливості країни. Застосування нових технологій та сортів насіння дозволило в останні роки вийти на якісно новий рівень врожайності та суттєво збільшити обсяги експорту зерна. Україна увійшла до когорти крупних зернових експортерів. Зростаючий попит на продовольство та сприятлива міжнародна кон'юнктура дозволила зерновій галузі стати основою економічної стабільності країни. Сьогодні близько 25% всієї валютної експортної виручки України генерується сільгосп підприємствами. За останні десять років ця частка зросла вдвічі: з 13,3% до 25,9 відсотків. Проте подальшому росту доходів зернової галузі перешкоджає низка проблем: недостатній розвиток інфраструктури, відставання переробної промисловості тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розробки та обґрунтування механізму ефективного функціонування зернового господарства та конкурентоспроможності зернової продукції висвітлені в працях відомих українських та зарубіжних вчених: В. Бойка, В. Власова, В. Гейця, О. Гудзинського, І. Кобути, М. Лобаса, М. Маліка, П. Макаренка, П. Саблука, В. Сайка, В. Ситника, Л. Худолій, О. Шпичака, М. Щура, М. Портера, К. Сімсона, Ф. Котлера, П. Друкера.

Попри велику кількість проведених досліджень, теоретичні та прикладні проблеми розвитку експортних відносин на ринку зерна України недостатньо вивчені. Низька привабливість інвестування аграрного виробництва, ризикованість, різноманітність природно-кліматичних умов, потреби екологізації сільського господарства, проведення наукових досліджень, особливості формування сільської інфраструктури та особливо такі чинники, що негативно впливають на стабільність виробництва зернового господарства, обсяги попиту і пропозиції, рівень їх споживання та асортимент, а саме: нестабільність цін і доходів у зерновиробництві, конкурентне середовище в сільському господарстві, нестабільність розвитку, істотне коливання урожайності, валових зборів і державних ресурсів зерна за роками.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є дослідження експортних можливостей України в зерновиробництві, аналіз основних проблем, що знижують конкурентоспроможність галузі з позицій експортних можливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зернове виробництво в Україні є одним з найважливіших джерел багатства держави. У світовому землеробстві зернові культури постійно домінували, а зерно й нині залишається найважливішим і стратегічним продуктом сільського господарства. Основним фактором ефективного

функціонування виступає ринкова система, яка є ланкою економічної системи. Її особливістю є те, що на даному етапі розвитку для розв'язання економічних проблем вона залишається найбільш ефективною і гнучкою. Досвід довів, що сучасна ринкова система, краще ніж інші пристосована для використання досягнень науково-технічного прогресу, інтенсифікації виробництва, для більш повного задоволення потреб суспільства [1, с.298].

Експорт – продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності (у тому числі з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів. При цьому термін реекспорт (реекспорт товарів) означає продаж іноземним суб'єктам господарської діяльності та вивезення за межі України товарів, що були раніше імпортовані на територію України [2].

Що стосується регіонального експорту (Миколаївська обл.), то дві приватних компанії («Нібулон» і «Кернел») та одна державна (ДПЗКУ) забезпечили майже третину всього українського зернового експорту. Найбільшим експортером зерна у 2017 маркетинговому році (МР) стала компанія «Нібулон». Питома вага цього трейдера в загальному обсязі експортних поставок за даними консалтингової компанії «ПроАгро» склала 10,3 відсотки. На другому місці – холдинг «Кернел», який генерував 8,6% українського зернового експорту. Замикає трійку лідерів Державна продовольчо-зернова корпорація, на яку припало 8,2% обсягу поставок. У цілому у топ-10 увійшли традиційні фігуранти рейтингу найбільших експортерів – транснаціональні зернотрейдери та провідні українські агрохолдинги.

Основними ринками збуту українського зерна залишилися Північна Африка і Близький Схід. Відмітимо, що ці поставки досить диверсифіковані, щоб не залежати від того чи іншого ринку збуту. Але найбільше українське зерно купують Єгипет і Йорданія. На даному етапі Україна підвищує свої позиції в рейтингу найбільших експортерів зерна, а експорт зерна за період 2000-2017 рр. збільшився на 77 відсотків. Зерно вирощують в усіх регіонах країни, але здійснюють найбільший експорт і приносять дохід центральний і південний регіони. Найбільше українського зерна у 2017 р. купляли Єгипет, Китай, Іспанія, Індонезія та Нідерланди.

Транспортування 99% усіх зернових відбувалося морським транспортом (39 млн т). Найбільше відвантажили порти Чорноморська (22%), Одеси (19%), Южного (19%) та Миколаєва (18 відсотків). Ще 306 тис. т (0,8%) було експортовано залізничним транспортом та майже 80 тис. т (0,2%) – автомобільним [11].

Отже, Україна є одним з найбільших виробників зерна в Європі, збираючи щорічно 35,0-60,0 млн т (табл. 1).

Таблиця 1 Основні показники виробництва та експорту зерна за деякими регіонами України в 2017 році

Регіони	Кількість виробленого зерна		Кількість реалізації		Середні ціни реалізації, грн за т
	тис. т	%	тис. т	%	
Миколаївська область	2674,6	4,3	1537,4	4,0	4015,1
Одеська область	4264,9	6,9	2266,6	5,9	3847,4
Херсонська область	2545,4	4,1	1106,6	2,9	3885,6
Харківська область	3859,2	6,2	2212,6	5,8	3795,6
Чернігівська область	4079,0	6,6	3405,9	8,9	3678,9
Київська область	2646,9	4,3	2734,2	7,2	3705,4
Вінницька область	4888,9	7,9	2464,1	6,5	3811,5
Кіровоградська область	2858,0	4,6	1699,2	4,5	3886,8
Львівська область	1417,0	2,3	589,9	1,5	3800,1
Дніпропетровська область	3578,4	5,8	1787,4	4,7	3733,8
Україна	61916,7	100	38174,6	100	3771,6

Джерело: [3]

Дані табл. 1 свідчать, що серед областей України лідерами виробництва зернових є Одеська, Чернігівська, Вінницька, Харківська області, в яких обсяг зерна складає понад 6% у загальному виробництві. Всі регіони на експорт відводять понад 50% виробленого зерна. Відмітимо, що найвища середня ціна реалізації 1 т зерна у 2017 р. зафіксована по Миколаївській області (4015,1 грн), що перевищує середні ціни по Україні на 6 відсотків.

Крім того, за останні десять років країна перетворилась в одного з найбільших експортерів зерна у світі. Зернове господарство відіграє важливу роль в аграрному секторі економіки України, забезпечуючи стабільне постачання населення хлібом і хлібобулочними виробами, а також сировиною для промислової переробки. Виробництво продукції зернових культур має важливе місце у сільськогосподарському виробництві. Зернові займають найвищу питому вагу в структурі посівних площ та валових зборів продукції серед інших сільськогосподарських культур. Це можна пояснити їх винятковим значенням та різнобічним використанням.

Виробництво, переробка і експорт зерна в Україні дають суттєві грошові надходження до бюджету і є важливими сферами працевлаштування населення країни. Крім того, зернова галузь країни має суттєвий потенціал розвитку, пов'язаний, перш за все, з наявністю багатих земельних ресурсів і достатньої кількості кваліфікованої робочої сили. Сьогодні потенціал зернової галузі України оцінюється в 80-100 млн т щорічного виробництва зерна. Цей фундаментальний фактор привертає до себе увагу

великої кількості науковців та практиків, як всередині країни, так і за кордоном, і потребує подальшого поглибленого вивчення [4].

Протягом тривалого часу провідними експортерами зернових на світовий ринок є США, Канада, Австралія, Аргентина, Китай, країни ЄС, Україна та Росія, які забезпечують близько 90% його обсягу. Нині Україна входить до десятки найпотужніших експортерів зернових, та реалізує зерно в 90 країн світу.

Визначаючи місце України на світовому ринку зерна, зазначимо, що в середньому за останні 10 років Україна зайняла одинадцяте місце по виробництву пшениці та сьоме місце по виробництву ячменю. Порівнюючи валове виробництво основних сільськогосподарських культур з Країнами Євросоюзу та Росією, зазначимо, що Україна поступається Німеччині, Франції, а також Росії [10].

Щороку відбувається нарощування експортного потенціалу зерна в Україні. Так, у 2017 р. експорт зерна збільшився в 9 разів у порівнянні з 1990 р., а в грошовому еквіваленті експорт українського зерна в 2017 р. становив 6,4 млрд дол. США (табл. 2).

За оцінками фахівців Мінагрополітики України якість зерна, ефективна робота на зовнішніх ринках і мінімізація маржі та інфраструктурних витрат на внутрішньому ринку повинні дозволяти нашим виробникам отримувати не менше 80 % від світової ціни. Реальні можливості України оцінюються у 30-35 млн т експорту зерна за умови виробництва 60-65 млн т зерна.

Таблиця 2 Експорт зернових культур з України у 2017 році

Назва культури	Кількість, тис. т	Ціна 1 т, дол США
Пшениця	17531,93	158,8
Жито	22,66	157,1
Ячмінь	5354,87	146,3
Овес	10,87	157,6
Кукурудза	20703,17	155,0
Інші	187,37	186,9
Всього	43810,87	X

Джерело: [3]

Згідно з наведеними у таблиці 2 даними експорт кукурудзи і пшениці становив 5,7 млрд дол. США, що відповідає 89% всього експорту зерна. Найбільший обсяг зернових переробив Одеський морський порт (85 тис. т). Також найбільші обсяги зернових відправлені до Індонезії (60 тис. т), Ірану (57 тис. т), Тунісу (33 тис. т). За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України експорт зернових у 2017 р. досяг нового абсолютного рекорду (43,8 млн т), у тому числі експорт кукурудзи склав 20,703 млн т, пшениці – 17,531 млн т, ячменю – 5,354 млн т.

Україна має реальний потенціал підвищити свої позиції щодо експорту зерна на світовому ринку і зробити вагомий внесок у подолання світової продовольчої кризи. За оцінками експертів протягом наступного десятиріччя Україна має всі можливості наростити виробництво зернових до 120 млн т і зайняти друге місце у світі (після США) за експортом зернових [7].

В умовах глобалізації та інтеграції державне регулювання галузі зерновиробництва суттєво впливає на стан та динаміку основних категорій конкуренції та конкурентоспроможності, їх чинників – попиту, пропозиції, кон'юнктури. Для ефективного та конкурентоспроможного ведення зернового виробництва важливим є: застосування різноманітних методів і важелів управління процесами реорганізації; здійснення реструктуризації і сегментації виробництва; інвестування фінансових, матеріально-технічних ресурсів у галузь; кооперування й інтегрування фінансових та матеріально-технічних зусиль як по горизонталі, так і по вертикалі. Зазначимо, що ефективність та конкурентоспроможність зерновиробництва формується в сучасних умовах конкурентного середовища господарювання. Вони є важливим проявом ринкових відносин у розвитку галузі зерновиробництва через здійснення наступних функцій: стимулюванні ефективності виробництва, продуктивності праці, регулювання галузі, оцінки форм господарювання, інноваційного забезпечення, адаптації, розподілу та контролю.

В умовах ринкових відносин всі господарюючі суб'єкти, у т. ч. й зерновиробники, повинні формувати конкурентоспроможність виробленої продукції,

прибуток для функціонування та подальшого розвитку. Виробникам доводиться вибирати один із трьох методів конкуренції – конкуренцію в цінах, якості або в новій продукції. Це значною мірою визначає конкурентоспроможність зерновиробничої галузі. У загальному вигляді вона може бути визначена як порівняльна перевага стосовно конкурентів однієї галузі усередині країни й за її межами або усередині країни в порівнянні з імпортною продукцією [10].

Вищою формою конкурентоспроможності галузі зерновиробництва, безумовно, є конкурентоспроможність на світовому ринку. Світова економіка стає усе більше відкритою. Це обумовлено величезними досягненнями транспорту і зв'язку, скороченням простору й часу, поширення технологій, новітніх форм організації виробництва, соціальних стандартів. Всебічне використання системи факторів забезпечення продуктової конкурентоспроможності та ефективності зерновиробництва повинне ґрунтуватися на принципах: відповідності розміщення та спеціалізації зерновиробництва наявним агрокліматичним умовам та ресурсам; раціонального ресурсовикористання та енергозбереження; створення рівних економічних умов зерновиробництва; розвитку взаємопов'язаного співробітництва з іншими підприємствами й організаціями інших галузей; оптимального розподілу доходів у галузі зерновиробництва з метою інвестування й використання для його розвитку; наявності вільних грошових коштів для нагромадження [5].

Для забезпечення конкурентоспроможності виробництва зерна необхідно здійснювати комплекси організаційно-економічних заходів на таких рівнях: управлінський, виробничий, маркетинговий. На управлінському рівні – це забезпечення оптимальних обсягів виробництва зерна та його собівартості; виробничому – відповідності якості зерна встановленим стандартам та вимогам споживачів; маркетинговому – вивчення ринкової кон'юнктури та забезпечення реалізації виробленого зерна за максимальними цінами. Перспективними у цьому відношенні є забезпечення розвитку селекції та оригінального й елітного насінництва, використання

ресурсощадних технологій, формування органічного виробництва зернових [6, с.49].

Одним із факторів, що впливає на систему економічних відносин і сприяє стабілізації зернового виробництва та його подальшому ефективному й конкурентоспроможному розвитку є інтеграція сільськогосподарських підприємств з підприємствами переробки та торгівлі зернопродуктами. Інтеграція обумовлена тими ж причинами, що й кооперація, тобто посиленням спеціалізації, розширенням виробництва, необхідністю узгодження дій у всій системі зерновиробництва.

Оскільки ефективність формування експорту визначає конкурентоспроможність національної економіки на міжнародній арені, необхідно окремо виділити такі обмежувальні фактори: низький рівень інноваційної активності (у світовому рейтингу за глобальним індексом інновацій у 2017 р. Україна поступилася не тільки розвиненим країнам, але й багатьом країнам, що розвиваються, посівши 63 місце із 143); високий рівень тіньової економіки (42% від ВВП) [9, с.278].

Таблиця 3 **Фактори впливу формування експортного потенціалу в умовах інтеграційних процесів**

Рівень	Фактори
Мікрорівень	рівень інноваційної активності підприємств, кваліфікація персоналу та наявність досвіду роботи в сфері експорту, фінансовий стан підприємств, якість продукції та відповідність вітчизняним і міжнародним стандартам
Мезорівень	рівень модернізації та впровадження новітніх технологій експортно орієнтованих галузей та виробництв, рівень конкуренції в галузі, сезонність виробництва, підтримка органів місцевого самоврядування
Макрорівень	воєнні конфлікти, політичні реформи, стан зовнішньо-економічних зв'язків, економічні блокади, норми національного законодавства, курс національної валюти, якість систем сертифікації і контролю якості експортної продукції, частка продукції з високою часткою доданої вартості у структурі експорту
Мегарівень	рівень міжнародної конкуренції на товарних ринках, світовий рейтинг надійності країни для кредитів та інвестицій, рівень дискримінації експортерів за кордоном та застосування методів обмежувальної ділової практики

Джерело: побудовано авторами на основі [9]

Аграрна політика щодо створення умов для ефективного функціонування зернового ринку буде концентруватися на таких основних напрямках: створення системи маркетингу ринку, аналіз стану ринків (внутрішнього і зовнішнього), пошук перспективних ринків і просування зерна на зовнішні ринки; стимулювання ринкового попиту та пропозиції на зерно; формування та функціонування інфраструктури ринку; захист інтересів вітчизняних товаровиробників при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності; науково-технічне та інформаційне забезпечення розвитку ринку [8, с.7].

Організація вертикально інтегрованих структур у зерновиробництві забезпечує можливість рівномірного розподілу прибутків, обмежує монополію у сфері переробки продукції та сприяє розширенню обсягів накопичення доданої вартості у сфері виробництва. У процесі горизонтальної інтеграції є більша можливість об'єднання капіталів (агропромислового, фінансового, торгового) на різних циклах відтворення, що забезпечить взаємовигідні економічні відносини між учасниками інтеграційного процесу, які стають зацікавленими в об'єктивному

встановленні ціни на зернову продукцію; орієнтацію інтеграційного механізму на економію витрат [7].

Висновки. Зерновиробництво в умовах зростання чисельності населення, а також в умовах пошуку альтернативних джерел енергії користується дедалі більшим попитом. Обумовлений цим розвиток світового ринку зерна, збільшення його обсягів в останнє десятиліття спричинили значний вплив на розвиток зернової галузі в країні, в значній мірі визначили напрями розвитку сільськогосподарської галузі загалом.

Серед основних причин, що знижують експортні можливості зерновиробництва виявлено наступні: нераціональне використання матеріальних, трудових і земельних ресурсів; низьке впровадження у виробництво ресурсозаощадних технологій виробництва продукції, прогресивних систем землеробства. Це досить важливі складові частини зниження собівартості зерна та підвищення економічної ефективності його виробництва. Отже, встановлено, що Україна є одним зі світових лідерів в експорті зерновиробництва, а галузь – достатньо конкурентоспроможна на світовому ринку та має перспективні експортні можливості.

Література:

1. Тимошенко М. М. Стан та перспективи торгівлі України зерном на світовому ринку / М. М. Тимошенко // Інноваційна економіка. – 2012. – № 32. – С. 298-302.
2. Про зовнішньоекономічну діяльність : закон України від 16.04.1991 р. № 959-XII [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T095900.html
3. Офіційний сайт державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>
4. Щоденний внесок аграріїв до скарбниці України \$18 000 000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agroconf.org/content/shchodenniy-vnesokagrariyiv-do-skarbnici-ukrayini-18-000-000-uak>
5. Концепція розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013–2018 рр.
6. Авраменко Т. П. Підвищення конкурентоспроможності та якості зерновиробництва в Україні // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Випуск 11. – Ч. 1. – С. 49-53.
7. Аналіз ринку зернових [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrselko.com/uploads/media/Ukrselko_Grain_Market_Analysis_120918.pdf
8. Чичкало-Кондрацька І.Б. Аналіз моделей управління експортним потенціалом стран мира / И. Б. Чичкало-Кондрацька, Л. Н. Радченко // Економічний часопис-XXI. – 2013. – № 5-6. – С. 7-10.
9. Ховрак І. В. Оцінка експортного потенціалу України в контексті сучасних інтеграційних процесів / І. В. Ховрак, В. І. Безпарточна, М. О. Похила // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – №5. – С. 278.
10. Музиченко А. О. Шляхи підвищення конкурентоспроможності зерновиробництва в Україні / А. О. Музиченко, Я. С. Артемчук // Ефективна економіка. – 2014. – №2.
11. Публікації і видавнича діяльність [Електронний ресурс] // Економічна правда. – 2018. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/privacy-policy/>
12. Balioune-Lutz, M. (2018). "Trade Sophistication in Developing Countries: Does Export Destination Matter?", *Journal of Policy Modeling*. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2018.09.003> (Accessed 01 November 2018).
13. Li, Sh. (2018). "A structural model of productivity, uncertain demand, and export dynamics", *Journal of International Economics*, 115, 1-15. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2018.08.002> (Accessed 01 November 2018).
14. Li, X. and Liu, A. A. (2018). "Imitating to export", *China Economic Review*. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chieco.2018.09.001> (Accessed 01 November 2018).

References:

1. Tymoshenko, M. M. (2012). The state and prospects of Ukraine's trade in grain on the world market. *Innovatsijna ekonomika*, 32, 298-302 [in Ukrainian].
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014). About foreign economic activity (Act No. 959-XII, April 16). Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link-1/T095900.html [in Ukrainian].
3. Official site of the State Statistics Service (2017). Retrieved from <http://ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
4. Ukrainian Business Resource (2017). The daily contribution of farmers to the Ukrainian treasury is \$ 18,000 00. Retrieved from <http://agroconf.org/content/shchodenniy-vnesokagrariyiv-do-skarbnici-ukrayini-18-000-000-uak> [in Ukrainian].
5. Ukrainian Business Resource (2013). *Concept of the development of public-private partnership in Ukraine for 2013-2018* [in Ukrainian].
6. Avramenko, T. P. (2015). Improving the competitiveness and quality of grain production in Ukraine. *Naukovyj visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu*, 73(1), 49-53 [in Ukrainian].
7. Ukrainian Business Resource (2017). Grain Market Analysis. Retrieved from http://ukrselko.com/uploads/media/Ukrselko_Grain_Market_Analysis_120918.pdf [in Ukrainian].
8. Chichkalo-Kondrackaja, I. B. & Radchenko, L. N. (2013). Analysis of models of management of export potential of countries of the world. *Economic magazine-XXI*, 6, 7-10.
9. Khovrak, I. V., Bezpartochna, V. I. & Pokhyla, M. O. (2015). Estimation of Ukraine's export potential in the context of modern integration processes. *Global and national problems of the economy*, 5, p. 278 [in Ukrainian].
10. Muzychenko, A. O. & Artemchuk, Ya. S. (2014). Ways to improve the competitiveness of grain production in Ukraine. *Effective economy*, 2 [in Ukrainian].
11. Ukrainian Business Resource (2018). Publications and publishing activities. Economic truth. 2018. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/privacy-policy/> [in Ukrainian].
12. Balioune-Lutz, M. (2018). Trade Sophistication in Developing Countries: Does Export Destination Matter?, *Journal of Policy Modeling*. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2018.09.003>.
13. Li, Sh. (2018). A structural model of productivity, uncertain demand, and export dynamics. *Journal of International Economics*, 115, 1-15. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2018.08.002>.
14. Li, X. and Liu, A. A. (2018). Imitating to export. *China Economic Review*. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chieco.2018.09.001>.

